

O. MARIAN KANIOR OSB (Kraków-Tyniec)

DZIEJE WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W LATACH 1780—1880

Pragnę przedstawić w syntetycznym skrócie dzieje Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego za okres chyba najbardziej dramatyczny w życiu naszego narodu i samej diecezji krakowskiej, tj. od lat siedemdziesiątych XVIII do osiemdziesiątych wieku XIX. W tym okresie miały miejsce trzy rozbiory naszego kraju, wojny napoleońskie, dwa powstania, tzw. rzeź galicyjska, a nad Europą przetoczyła się Wiosna Ludów. Na ten okres wypadają też potężne prądy umysłowe: oświecenie, romantyzm, pozytywizm. W omawianym czasie diecezja krakowska kilkakrotnie zmieniała terytorium, a przez 44 lata była pozbawiona swego ordynariusza. Wszystkie te wydarzenia miały swój dodatni lub ujemny wpływ na stan i działalność wszechnicy jagiellońskiej, a więc i na Wydział Teologiczny.

W latach siedemdziesiątych XVIII wieku — przed reformą Kołłątaja — Akademia Krakowska miała cztery wydziały: teologiczny, prawny, medyczny i filozoficzny. Wydziałem głównym i najlepiej zorganizowanym był Wydział Teologiczny. Rządził się on swoimi przywilejami, prawami i statutami na wzór paryskiej Sorbony i innych zagranicznych akademii. Liczył też najwięcej wykładowców. Wynikało to między innymi stąd, że do katedr teologicznych były przywiązane beneficja, dające znaczne dochody. W tym czasie na Wydziale Teologicznym było sześć katedr: teologii dogmatycznej, polemicznej, moralnej, sakramentalnej, historii Kościoła i Pisma św., na których pracowało pięciu doktorów, pięciu profesorów i dwóch bakałarzy.

Przełomowym momentem w dziejach Wydziału Teologicznego, jak i całej Akademii Krakowskiej, była wizytacja H. Kołłątaja w 1777 r. i przeprowadzona przez niego w trzy lata później reforma. Według planów Komisji Edukacji Narodowej zamierzano początkowo utworzyć w Akademii Krakowskiej cztery kolegia: teologiczne, prawne, medyczne i fizyczne. W ciągu następnych lat Komisja kilkakrotnie zmieniała swoje projekty, według

---

Publikowany artykuł jest tekstem kolejnego wykładu na temat dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, wygłoszonym w katedrze wawelskiej w dniu 11 stycznia 1993, w rocznicę erygowania tegoż wydziału przez papieża Bonifacego IX (1397); zob. również „Analecta Cracoviensia” 21—22:1989/90 s. 421—446; tamże, 23:1991 s. 359—370; tamże, 24:1992 s. 311—319..

których organizacja wszechnicy ulegała dalszym modyfikacjom. Ostatecznie w 1783 r. w Akademii Krakowskiej — przemianowanej odtąd na Szkołę Główną — utworzono dwa kolegia: fizyczne i moralne. Kolegium fizyczne dzieliło się na trzy szkoły: matematyczną z dwoma profesorami, fizyczną z dwoma i lekarską z trzema profesorami. Kolegium moralne obejmowało trzy szkoły: teologiczną z czterema profesorami, prawną z czterema i literatury z dwoma profesorami. Razem było profesorów 18 z tego 12 duchownych i 6 świeckich. Liczba profesorów utrzymała się do 1801 r., z tym że liczba profesorów duchownych spadła do pięciu.

Reforma kołłątajowska Akademii Krakowskiej, będąca owocem prądu Oświecenia, głoszącego niezachwianą wiarę w potęgę ludzkiego rozumu i przekonania o nieograniczonych możliwościach nauki, położyła nacisk na rozwój nauk empirycznych, matematyczno-przyrodniczych i lekarskich; dlatego to w latach następnych założono ogród botaniczny i skonstruowano obserwatorium astronomiczne. Wprowadzono też nowe dyscypliny naukowe, o których zaledwie słyszano przedtem. Również nauki przyrodnicze przepojono nowym duchem. Uległy zmianie nie tylko metody badawcze, lecz również sposób prowadzenia wykładów i to w języku ojczystym. Młodych adeptów wiedzy posyłało po naukę do sławnych zakładów naukowych w Europie. Jednakże reforma kołłątajowska zburzyła całą średniowieczną strukturę uniwersytecką, z teologią jako najważniejszym wydziałem. Pozbawiła Wydział Teologiczny przodującej roli w Akademii Krakowskiej. Nowo utworzony urząd generalnego prokuratora przejął finanse wszystkich placówek uniwersyteckich, w tym również uposażenie Wydziału Teologicznego. Zniknęły zatem bardzo ważne czynniki sprzyjające rozwojowi wiedzy: podstawa materialna i bodziec ekonomiczny. Na Wydziale Teologicznym zmniejszono ilość katedr z sześciu do czterech, a przede wszystkim obniżyła się liczba wykładowców: z dwunastu do czterech. Jan Śniadecki zarzucał później H. Kołłątajowi, że zbyt pośpiesznie usunął dawnych profesorów teologii, a na ich miejsce wprowadził nowych.

Reforma Akademii Krakowskiej zmieniła ustrój korporacji i kolegiów, zachowany nadal w dwóch najslawniejszych uczelniach angielskich: Cambridge i Oxford. Przed reformą profesorowie teologii mieszkali w Collegium Maius i prowadzili wspólny stół. Reforma rozbiła życie kolegialne i osłabiła więź łączącą profesorów z życiem i hierarchią Kościoła. Wspomniany już J. Śniadecki po zwiedzeniu tych uniwersytetów ubolewał nad zniesieniem średniowiecznych urzędów na Akademii Krakowskiej, czyniących z kolegium profesorskiego osobliwą rodzinę. W życiorysie swego protektora H. Kołłątaja tak pisał: „Do wielu przezornych i pożytecznych urzędów wmieszało się w tę reformę niemało omyłek i uchybień [...], trzeba było w reformie te święte i zbawienne ustanowienia podnieść i zachować, odświeżyć je lepszym wyborem i rozkładem nauk, opatrzyć we wszystkie pomocy [...]. Całe się prze-

ciwnej chwycono w reformie drogi [...]. W jednym prawie roku zatarto te wrażenia, które wiekami wyrabiały i udzielały ludziom, a które się już więcej nie dały odnowić i skutecznić”

Po zajęciu Krakowa przez Austrię w 1795 r., po trzecim rozbiórce Polski, Szkoła Główna Krakowska (gdyż taką nazwę przyjęła po utracie niepodległości) stanęła wobec groźby likwidacji. Tylko dzięki zabiegom profesorów w rządzie wiedeńskim — głównie Jana Śniadeckiego — udało się uratować byt krakowskiej wszechnicy, niemniej nastał dla niej bardzo trudny okres. Wystarczyło kilkanaście lat pierwszej okupacji austriackiej, a w szkolnictwie krakowskim nie zostało śladu po reformie Komisji Edukacji Narodowej.

Do roku 1800 praca w Szkole Głównej Krakowskiej biegła dotychczasowym tokiem. Wkrótce jednak władze austriackie podjęły działanie zmierzające do zrównania tej uczelni z innymi uniwersytetami monarchii austriackiej, przede wszystkim do jej germanizacji. Podczas pierwszej reformy w roku akademickim 1803/1804 zniesiono kolegia moralne i fizyczne i przywrócono cztery wydziały: teologiczny, prawa, lekarski, filozoficzny, i zastąpiono łaciną wykładowy język polski. Wskutek tej reformy wielu wybitniejszych profesorów, jak J. Śniadecki, Czech i Scheidt, opuściło uczelnię krakowską, co z kolei ułatwiło przedostanie się do Krakowa wykładowców niemieckich. W tym czasie Wydział Teologiczny miał pięć katedr: Pisma św., historii Kościoła, teologii dogmatycznej, moralnej i pastoralnej, na których pracował jeden profesor zwyczajny ks. Andrzej Zeisl i czterech zastępców.

Bardziej radykalnych zmian dokonano w roku 1805. Dekretem cesarskim z dnia 9 VIII 1805 r. przeniesiono Uniwersytet Lwowski do Krakowa i połączono z Krakowską Szkołą Główną. Tej ostatniej nadano charakter, organizację i plan naukowy obowiązujący w cesarstwie austriackim, wskutek czego stała się prowincjonalnym uniwersytetem austriackim, zależnym od Gubernium we Lwowie i Nadwornej Komisji Studiów w Wiedniu. Językiem wykładowym miał być odtąd język niemiecki lub łaciński. Z powodu ustąpienia ze swych stanowisk wielu dawnych profesorów, uzyskał przewagę niemiecki żywioł na wszystkich wydziałach, z wyjątkiem Wydziału Prawa. Większość katedr obsadzono profesorami zastępcami, nie mającymi dostatecznego przygotowania i wykładającymi po niemiecku, co obniżyło ogólny poziom Akademii w stosunku do czasów H. Kołłątaja i J. Śniadeckiego. Przy „regulacji” Uniwersytetu w 1805 r. wprowadzono na poszczególnych wydziałach instytucję dyrektorów wydziałów na wzór austriacko-wiedeński. Byli to urzędnicy dozorujący z ramienia rządu działalność wydziałów. Zniesioną Radę Szkoły Głównej zastąpił Senat Akademicki. W jego skład, oprócz rektora, z zasady Niemca, dziekanów i delegatów wydziałów, wchodził wspomniani dyrektorowie wydziałów.

„Regulacja” Uniwersytetu Krakowskiego w 1805 r. zbiegła się z inną rzeczywistością. Po pokoju w Lunéville (1801) i po dokonaniu w Niemczech

„Reichsdeputationsabschluß” (1803) sekularyzowano księstwa duchownych elektorów, kilkanaście biskupstw i wielką liczbę opactw. Do skasowanych opactw zaliczono także benedyktyńskie opactwo Wiblingen koło Ulm, w Szwabii. Opat tego konwentu, o. Ulryk Keck, zwrócił się w lipcu 1805 r. do cesarza Franciszka II z prośbą o wyznaczenie jakiegoś pustego klasztoru. Prośba trafiła na dobrą chwilę i cesarz dał polecenie, by benedyktynami skasowanego konwentu w Wiblingen obsadzić katedry teologiczne w Uniwersytecie Krakowskim. Dzięki staraniu popiecznika całej sprawy ks. radcy Dankesreithera, już 25 listopada 1805 r. pierwsi trzej benedyktyni niemieccy objęli tu wykłady: o. Grzegorz Ziegler z dogmatyki i historii kościelnej, o. Ulryk Meisterle z teologii moralnej i br. Marcin Alteger wykłady Pisma św. Starego i Nowego Testamentu. Przybysze zamieszkali w Collegium Minus. Wskutek dalszych zabiegów dekret cesarski z 17 września 1806 r. nakazał przeniesienie konwentu benedyktyńskiego z Wiblingen do Tyńca i benedyktyni niemieccy objęli dalsze katedry na krakowskim Wydziale Teologicznym. Jedynie teologię pastoralną wykladał Polak, ks. Dominik Markiewicz.

Wydarzeniem wielkiej wagi dla Szkoły Głównej Krakowskiej, bo tak ją znów nazwano, było przyłączenie w 1809 r. tzw. Galicji Zachodniej z Krakowem do Księstwa Warszawskiego. Uniwersytet wydobył się z biurokracji austriackiej i stał się znów polską uczelnią. Pierwszy akt ustawowy, wprowadzający nową organizację do wszechnicy jagiellońskiej: *Urządzenie Szkoły Głównej Krakowskiej* z 2 grudnia 1809 r., opracowany przez Kołłątaja, nawiązywał do okresu Komisji Edukacji Narodowej. Jednakże uruchomienie Szkoły Głównej Krakowskiej według tego projektu, który można by nazwać „drugą reformą”, napotkało na poważne trudności personalne. Po wkroczeniu wojsk polskich Niemcy opuścili Kraków i wiele katedr pozostawało bez obsady. Ponadto 15 lat rządów zaborczych spowodowało tyle odmienności i w Galicji, i Księstwie, że Szkoła Główna Krakowska popadła od razu w ostry konflikt z władzami centralnymi Księstwa Warszawskiego, a szczególnie z Izbą Edukacyjną, a następnie z Dyрекcją Edukacji Narodowej w Warszawie, która objęła władzę nad szkolnictwem krakowskim. Groziło nawet przeniesienie uniwersytetu do Warszawy, czemu zapobiegł osobistą interwencją w Dreźnie H. Kołłątaj. Izba Edukacyjna w Warszawie w narzuconym akcie prawnym: *Wewnętrzne Urządzenie Szkoły Głównej Krakowskiej* z 5 sierpnia 1814 r., zmieniła gruntownie całą strukturę tej uczelni oraz usunęła jej tradycyjny nadzór nad niższymi szkołami w kraju, nawet nad seminarium diecezjalnym. Nie weszło ono jednak w życie wobec utworzenia Wolnego Miasta Krakowa.

W okresie Księstwa Warszawskiego Wydział Teologiczny — z powodu braku profesorów po wyjeździe benedyktynów niemieckich — połączono ze studium domowym seminarium stradomskiego, gdzie wykładali prawie wyłącznie księża misjonarze. Dziekanem zamianowano rektora seminarium ks.

J. Górnickiego. Przedstawiciele fakultetu teologicznego brali wprawdzie czynny udział w życiu i administracji uczelni oraz zasiadali w Dozorze Szkoły Głównej, ale Izba Edukacyjna traktowała teologię w łączności z seminarium duchownym. Dopiero pod koniec 1814 r., gdy dobiegało kresu Księstwo Warszawskie, St. Potocki, dyrektor Izby Edukacyjnej, powiadomił rektora Szkoły Głównej Krakowskiej, że jest wolą dykcji, by Wydział Teologiczny został zaprowadzony i nauki rozłożone według załączonego planu.

Jednakże dla Wydziału Teologicznego najtrudniejszy był okres Wolnego Miasta Krakowa i następująca po Wiośnie Ludów wzmożona germanizacja. Złożyło się na to wiele przyczyn. Konstytucja Wolnego Miasta Krakowa przyznawała Uniwersytetowi Jagiellońskiemu (taką nazwę otrzymała teraz Akademia Krakowska) duże uprawnienia polityczne, a nawet pewien wpływ na rząd (czynne i bierne prawo wyborcze dla profesorów, dwa stałe miejsca w Senacie Rządzącym i trzech posłów do Zgromadzenia Reprezentantów). *Statut organiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego z 1818 r.*, zredagowany przez delegata rządu pruskiego Reibnitza z pomocą rektora W. Litwińskiego i J.S. Bandtkiego, wychowanka uniwersytetu w Halle i Jenie, przenosił na grunt krakowski wzory ustrojowe najlepiej w tym czasie zorganizowanych uniwersytetów niemieckich. Ponadto przyznawał uczelni krakowskiej dużą autonomię i prawie pełną — poza sprawami finansowymi — niezależność od rządu i podnosił uposażenie profesorów. Jednakże ten akt prawny, który był podstawą reorganizacji uczelni, zmieniano aż sześciokrotnie w 34-letnim okresie istnienia Rzeczypospolitej Krakowskiej. Stopniowe ograniczanie autonomii, zaostrzanie kontroli i ingerencja trzech dworów opiekuńczych uniemożliwiły swobodny rozwój uczelni. Ostatecznie pod naciskiem rządu Metternicha w nowym statucie z 1833 r. przeprowadzono takie zmiany, że Uniwersytet Jagielloński upodobił się pod względem dydaktycznym, programowym i strukturalnym do wyższych uczelni austriackich. Niemal całkowicie zniesiono samorząd uczelniany. Znaczny wpływ Wiednia zaznaczał się w obsadzeniu katedr osobami akceptowanymi przez władze austriackie.

W Wolnym Mieście Krakowie Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego rozpoczął swoją działalność 2 czerwca 1815 r. Mimo że Rada Wydziału wnioskowała powiększenie liczby katedr do ośmiu, Komisja Reorganizacyjna zredukowała Wydział do czterech katedr: historii Kościoła, Pisma św., dogmatyki i teologii moralnej z pastoralną. W stosunkowo krótkim czasie udało się na Wydziale skompletować grono profesorskie i w roku akademickim 1815/16 wykładało tam trzech profesorów zwyczajnych i dwóch zastępców.

Najgłówniejszym problemem Wydziału Teologicznego, zagrażającym przez długi czas jego istnieniu, był stały brak słuchaczy. W okresie Wolnego Miasta Krakowa obszar diecezji krakowskie mieścił się zasadniczo w granicach Rzeczypospolitej Krakowskiej. Diecezja liczyła tylko 43 parafie,

z których pochodziły nieliczne powołania kapłańskie. Młodzież spod trzech zaborów mogła podjąć studia w Krakowie po otrzymaniu zezwolenia od swoich rządów. W latach 1835—1837 na Wydziale Teologicznym wszechnicy krakowskiej był tylko jeden student, wikariusz od św. Floriana z Krakowa. Na II i III roku nie było żadnego słuchacza i z tego powodu dwóch profesorów: ks. Przybylski i ks. Laurysiewicz nie prowadzili w ogóle zajęć. Na ten stan rzeczy miała wpływ także polityka księży misjonarzy, prowadzących seminarium diecezjalne na Stradomiu. Ponieważ seminarium również cierpiało na brak alumnów, przeto absolwentów Wydziału Teologicznego, idących do seminarium dla otrzymania święceń kapłańskich, zobowiązywano do odbycia ponownie trzyletniego kursu teologii. Z tego powodu młodzież, by nie tracić lat na studia dodatkowe, wołała iść od razu do seminarium. Interwencja władz uniwersyteckich w tej sprawie u biskupa krakowskiego była bezskuteczna, gdyż księża misjonarze byli potrzebni do prowadzenia seminarium.

Po upadku powstania krakowskiego w 1846 r. nastąpił przez dwa następne dziesięciolecia panowania austriackiego bardzo trudny okres w porozbiorowych dziejach Krakowa. Nastąpiła likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej i włączenie jej obszaru do Galicji. Zarówno miasto, jak i Uniwersytet Jagielloński znalazły się w trudnej sytuacji. Wprawdzie 9 marca 1846 r. wznowiono normalne zajęcia uniwersyteckie przy bardzo zmniejszonym audytorium, to jeszcze ostra cenzura ograniczyła działalność dydaktyczną profesorów i wykładowców, którzy wraz ze wszystkimi urzędnikami b. Wolnego Miasta Krakowa byli zobowiązani złożyć przysięgę na wierność Austrii. W tym czasie egzystencja uczelni krakowskiej była bardzo zagrożona wobec zasady posiadania przez każdy kraj jednego uniwersytetu, a ten znajdował się we Lwowie, ówczesnej stolicy Galicji. Do odwrócenia zagrażającego niebezpieczeństwa likwidacji Uniwersytetu Jagiellońskiego w znacznej mierze przyczynił się przysłany wiosną 1847 r. wiedeński wizytator, profesor Wł. Endlicher, sekretarz austriackiej Akademii Umiejętności. Jego sprawozdanie z wizytacji krakowskiej uczelni, przedłożone Nadwornej Komisji Studiów, przechyliło szalę za utrzymaniem uniwersytetu.

Jednakże dokonana reorganizacja Uniwersytetu Jagiellońskiego bardzo dotknęła Wydział Teologiczny. Wskutek ujemnej opinii Endlichera dekret cesarski z 13 VIII 1847 r. zawiesił prawo promowania przez Wydział Teologiczny na stopień doktora teologii. Władze austriackie zamierzały nawet przekształcić fakultet teologiczny na diecezjalne studium domowe. Ostatecznie stary Wydział się utrzymał, a nawet w 1852 r. połączono z nim seminarium na Stradomiu. Ponieważ Wydział Teologiczny cierpiał na brak sił profesorskich, zaangażowano do pracy dwóch misjonarzy: F. Gołaszewskiego do teologii moralnej i A. Dąbrowskiego do historii Kościoła i liturgiki. Z uwagi na braki formalnych kwalifikacji obaj zostali zatrudnieni jako zastępcy profesorów.

W Austrii po klęsce rewolucji w 1848 r. zapanował okres wzmożonej reakcji na wszelkie swobody obywatelskie. Na czele rządu stanął eks-liberał Aleksander Bach, zwolennik germanizacji i centralizmu. Namiestnik Galicji, hr. Gołuchowski, posłusznie wykonywał polecenia Wiednia. Rozbudowano aparat policyjny, wzmocniono garnizony wojskowe i zaostrzono cenzurę. W tej sytuacji Uniwersytet Jagielloński przeżywał trudne chwile. Podjęto ponownie akcję germanizacyjną, zahamowaną przez wydarzenia Wiosny Ludów. Władze austriackie celowo skierowały do Krakowa pewną ilość wykładowców niemieckich, nieznających języka polskiego. Germanizacja objęła także program nauczania. W roku 1853 wprowadzono wykłady niemal wyłącznie w języku niemieckim. Na teologii zatrzymano łacinę. Jednocześnie władze austriackie czyniły wysiłki, by przekształcić uniwersytet na bierne narzędzie polityki. Wyrażało się to w narzucaniu kuratorów, jako najwyższej władzy, w wydawaniu zarządzeń ściśle określających metody nauczania, w narzucaniu obsady profesorskiej czy drastycznym usuwaniu profesorów z zajmowanych katedr. Liczba katedr spadła do dwudziestu kilku, a liczba studentów nie przekroczyła 200 osób. Historycy oceniają lata pięćdziesiąte XIX wieku za największy upadek wszechnicy jagiellońskiej.

Zmianę na lepsze w Galicji przyniosła era konstytucyjna w 1860 r. Przyczyniła się do tego także klęska Austrii w wojnie z Prusami w 1866 r. Uniwersytetowi Jagiellońskiemu przywrócono autonomię i stopniowo dokonywano całkowitej repolonizacji wykładów. Na Wydziale Teologicznym posługiwano się nadal językiem łacińskim. Taki stan prawny trwał do 30 kwietnia 1870 r., gdy uznano język polski za jedyny język wykładowy. W walce o unarodowienie szkoły galicyjskiej ważną rolę odegrał profesor i rektor UJ Józef Dietl. Z racji wprowadzenia języka polskiego, zwrócił się on z apelem do szlachty i możnych obywateli polskich o liczny udział młodzieży w studiach uniwersyteckich. Systematycznie zaczęła wzrastać liczba zakładów naukowych i studentów. Równocześnie ustalono zakres samorządu uniwersyteckiego, co umożliwiło podniesienie poziomu w zakresie nauki i dydaktyki. Dzięki tym wydarzeniom Uniwersytet zaczął się przekształcać z lokalnej wyższej uczelni w uniwersytet ogólnonarodowy.

Jeśli chodzi o Wydział Teologiczny, władze uniwersyteckie od wielu lat czyniły usilne starania u władz rządowych o skompletowanie tego wydziału, na którym pracowało tylko trzech profesorów zwyczajnych. Uniwersytet domagał się od rządu dalszych nominacji profesorskich na tym Wydziale. W tym celu wniesiono memoriał do ministra oświaty, petycję do Rady Państwa, a w końcu wysłano delegację uniwersytecką do Wiednia.

Pomyślnym faktem dla Wydziału było wejście w latach siedemdziesiątych do grona profesorskiego teologów nowej generacji, i to spoza Krakowa. W roku 1877 cesarz mianował ks. J. Pelczara profesorem zwyczajnym historii kościelnej i prawa kanonicznego na świeżo utworzonej katedrze tych

przedmiotów, a ks. J. Krukowskiego na katedrę teologii pasterskiej, obu z diecezji przemyskiej. W dwa lata później profesorem zwyczajnym na katedrze Pisma św. Nowego Testamentu został zamianowany ks. S. Spis, również kapłan diecezji przemyskiej. W tym samym roku podjął wykłady z teologii moralnej lwowianin ks. Z. Lenkiewicz, który się habilitował z teologii moralnej na Wydziale w 1880 r. Z początkiem roku 1882/3 katedrę filozofii chrześcijańskiej objął, przybyły z Rzymu, uczony zmartwychwstaniec ks. dr S. Pawlicki, a katedrę historii Kościoła poznaniak ks. Wł. Chotkowski, gdy ks. J. Pelczar przejął wykłady z teologii pasterskiej.

Bardzo ważnym wydarzeniem dla Wydziału Teologicznego była restauracja diecezji krakowskiej. Po 44 latach wakansu na stolicy św. Stanisława papież Leon XIII zamianował w 1879 r. biskupem rezydencjalnym w Krakowie ks. Albina Dunajewskiego. W roku następnym Stolica Apostolska przywróciła diecezję krakowską „ex vicariatu apostolico” przez włączenie 5 dekanatów z diecezji tarnowskiej, o łącznej liczbie 101 parafii. Po śmierci biskupa J.A. Pukalskiego z Tarnowa (6 I 1885) Rzym wyraził zgodę na przyłączenie dalszych 4 dekanatów (razem 41 parafii) kosztem Tarnowa. Po stu latach różnych zmian diecezja krakowska stabilizowała własne terytorium. Dzięki temu wzrosła liczba studentów i do końca XIX wieku utrzymywała się na poziomie 60 osób.

Ostatecznie 15 sierpnia 1880 r. cesarz Franciszek Józef I dokonał reorganizacji Wydziału Teologicznego na Krakowskim Uniwersytecie. Na podstawie dekretu cesarskiego utworzono katedrę zwyczajną teologii moralnej i katedrę nadzwyczajną prawa kanonicznego, przywrócono Wydziałowi prawo nadawania doktoratów, profesorowie zaczęli otrzymywać pensje równe ich kolegom świeckim i uzyskali prawo do pełnej emerytury. W nowożytnych dziejach krakowskiego Wydziału Teologii był to moment przełomowy. Odnowiony fakultet wydał wkrótce swych pierwszych doktorów i docentów, a z czasem pojawiły się takie indywidualności, jak profesorowie Chotkowski, Morawski, Pawlicki, Pelczar, nieco później — Michalski i Fijałek, których autorytet naukowy został uznany również poza granicami Polski.

GESCHICHTE DER THEOLOGISCHEN FAKULTÄT DER JAGIELLONEN-UNIVERSITÄT IN DEN JAHREN 1780—1880

Zusammenfassung

Das Thema wurde vom Pater Marian Kanior in der wissenschaftlichen Sitzung in der Wawel-Kathedrale am 11. Januar 1993, d.h. am wiederkehrenden Jahrestag der Gründung der Theologischen Fakultät durch den Papst Bonifatius IX. (1397), behandelt. Der Autor betonte, daß die Geschichte der Jagiellonen-Universität und der Theologischen Fakultät die politischen

Ereignisse (drei Teilungen Polens, napoleonische Kriege, zwei Aufstände, „Krakauer Revolution“ „Galizisches Blutbad“) und die geistigen Strömungen (Aufklärung, Romantik, Positivismus) stark beeinflußt haben.

Von entscheidender Bedeutung war für die Krakauer Akademie in der 2.Hälfte des 18.Jh. die Visitation durch Hugo Kołłątaj im Auftrag der Kommission für Nationale Bildung und die von ihm durchgeführte Reform. Ihr Schwerpunkt lag in der Entwicklung der empirischen, mathematisch-naturkundlichen und medizinischen Wissenschaften. Es wurden die Forschungsmethoden und die Vortragsweise und dies in der Muttersprache geändert. Die Reform zerstörte allerdings die ganze mittelalterliche Struktur der Universität mit Theologie als wichtigste Fakultät. Die Theologische Fakultät verlor ihre führende Rolle in der Krakauer Akademie infolge der Reduzierung der Lehrstühle von sechs auf vier und vor allem der Zahl der Vortragenden von zwölf auf vier.

Eine schwierige Zeit für die Krakauer Akademie und die Theologische Fakultät begann nach der Besetzung Krakaus durch Österreich 1795. Radikale Änderungen wurden 1805 infolge der Zusammenlegung der Krakauer Universität und der aufgelösten Lemberger Universität vorgenommen. Der Krakauer Universität wurden damals Charakter, Verwaltung und wissenschaftlicher Lehrplan nach Muster der österreichischen Monarchie aufgezwungen. Die Vortragssprache wurde Deutsch und Latein. Die Theologische Fakultät wurde fast ausschließlich mit den deutschen Benediktinern von der aufgehobenen Benediktinerabtei Wiblingen besetzt.

In der Zeit des Warschauer Herzogtums befreite sich die Krakauer Haupthochschule von der österreichischen Bürokratie und wurde wieder eine polnische Hochschule. Die sog. „zweite Reform“ Hugo Kołłątajs, die an die Zeit der Kommission für nationale Bildung anknüpfte, stieß jedoch bei der Durchführung auf große Schwierigkeiten, weil viele Lehrstühle wegen des Mangels an Professoren nicht besetzt werden konnten.

Am schwierigsten für die Theologische Fakultät der Jagiellonen Universität war die Zeit der Freien Stadt Krakau (1815—1846) und die drauffolgende intensivierete Germanisierung dieser Hochschule nach 1848. Das größte Problem war der ständige Mangel an Hörern, weil die Krakauer Diözese in dieser Zeit nur 43 Pfarren umfaßte und es gab kaum Berufungen. Die Studenten aus anderen Teilgebieten brauchten eine Bewilligung von den jeweiligen Regierungen, um in Krakau studieren zu können. Darüber hinaus hob die österreichische Regierung 1847 das Recht auf Promotion zum Doktor der Theologie an der Theologischen Fakultät auf.

Die Änderung ist erst nach 1860 eingetreten. Beigetragen dazu hat auch die Niederlage Österreichs im Krieg mit Preußen 1866. Die Jagiellonen Universität hat die Autonomie wiedererlangt und die Vorlesungen wurden (allmählich) wieder in polnischer Sprache gehalten. Von großer Bedeutung war für die Theologische Fakultät die Aufnahme in die Professorenschaft einiger Theologen der neuen Generation von außerhalb Krakaus und im besonderen die Nominierung zum Krakauer Bischof A. Dunajewski 1879 sowie die Restaurierung der Krakauer Diözese in dem drauffolgenden Jahr. Am 15. August 1880 wurde die Theologische Fakultät von Kaiser Franz Josef endgültig reorganisiert — die Zahl der Lehrstühle wurde vergrößert und das Promotionsrecht wiedergegeben. Dies hatte einschneidende Bedeutung und war eine Voraussetzung für die Erneuerung der Tätigkeit dieses wichtigen Zentrums der theologischen Geistigkeit.